

Araştırma

Makale Geliş Tarihi: 07.02.2019

Makale Kabul Tarihi: 12.04.2019

ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERDE OLUMSUZ OTOMATİK DÜŞÜNCELER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ¹

Simge KILIÇ²

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, ortopedik engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolleri algısı arasındaki ilişkiyi incelemek ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının olumsuz otomatik düşünceler üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmaktır. **Yöntem:** Araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Araştırma örneklemini olarak İstanbul'da yaşayan 100 ortopedik engelli birey seçilmiştir. Bu kişiler cinsiyet yönünden homojenlik sağlamak için 50 kadın ve 50 erkek olmak üzere kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Katılımcılar araştırmaya, gönüllülük esasına göre, çalışma hakkında bilgilendirilip, kabul ettikleri takdirde katılmışlardır. Verilerin toplanmasında, Kişisel Bilgi Formu, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ölçeği ve Otomatik Düşünceler Ölçeği kullanılmıştır. İstatistik analiz teknikleri olarak korelasyon, regresyon ve parametrik fark analiz teknikleri kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, korelasyon analizi olarak Pearson Korelasyon Testi kullanılmıştır. Fark analizleri olarak ise ikili grupların karşılaştırılmasında T-Test, üç ve daha fazla bağımsız grupların karşılaştırılmasında ise ANOVA ve Post Hoc testlerinden LSD Test kullanılmıştır. **Bulgular:** Toplumsal cinsiyet rollerinden geleneksel cinsiyet rolünün genel olarak kendine yönelik olumsuz otomatik düşünceleri

¹ Bu çalışma yazarın "Ortopedik Engelli Bireylerde Olumsuz Otomatik Düşünceler ile Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişki" isimli Yüksek Lisans tez araştırmasına dayanmaktadır.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye e-posta: simgekilic@stu.aydin.edu.tr

artırdığını göstermiştir. Geleneksel cinsiyet rolü, kendine yönelik olumsuz düşüncelerden özellikle yalnızlığa yönelik düşünceleri artırmaktadır. Kadın cinsiyet rolü ile erkek cinsiyet rolü, olumsuz düşünceler boyutları olan yalnızlığa yönelik, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik, ümitsizliğe yönelik ve uyumsuzluğa yönelik düşünceleri azaltmaktadır. Otomatik düşünceler genel olarak yaşa göre farklılaşmaktadır. Otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rolleri anne ve babanın öğrenim durumuna ve ailenin gelir düzeyine göre farklılaşmaktadır. Doğuştan engelli olmak ve tüm vücut engel kayıp oranına göre otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rollerinde farklılaşma görülmüştür. Sonuç: Araştırma sonucuna göre ortopedik engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolleri puanları arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Otomatik Düşünceler, Ortopedik Engel

THE RELATIONSHIP BETWEEN NEGATIVE AUTOMATIC THOUGHTS AND GENDER ROLES IN ORTHOPEDICALLY HANDICAPPED INDIVIDUALS

ABSTRACT

Purpose: Automatic thoughts and social gender role perceptions of orthopedically handicapped individuals were researched in this study. It was aimed to determine the effects of social gender role perceptions on automatic thoughts. Method: This research is correlational survey research model. Research was executed with data from 50 male, 50 female orthopedically handicapped individuals living in İstanbul. Participants participated in the research, voluntarily on the merits, if they were informed about the work and accepted. The research data was gathered by means of Sociodemographic Data Form, Social Gender Roles Scale and Automatic Thoughts Scale. Correlation, regression and parametric difference tests were used as statistical analysis techniques. Pearson Correlation Test was used for correlation analysis. In the comparison of two groups, T-Test was used and LSD test from ANOVA and Post Hoc tests was used for the comparison of three and more free groups. Results: Research findings demonstrated that traditional gender as a social gender role have a positive effect on automatic self-thoughts as it increases thoughts on loneliness. Woman and man gender roles on the other side, decreases thoughts on loneliness, helplessness,

confusion and escape and, personal maladjustments. Automatic thoughts in general were found to be differing according to age. Automatic thoughts and social gender roles differ according to parents' educational level, family income level, congenital disability and loss rate of physical disability. Conclusion: According to the results of the survey, it was found that investigate the negative automatic thoughts and meaningful relationship between gender roles in orthopedically handicapped individuals.

Keywords: Social Gender, Automatic Thoughts, Orthopaedical Handicap

GİRİŞ

Yaşadığımız dünyada nüfusun yaklaşık % 15'i yani 1 milyar insan hayatını engelli olarak sürdürmektedir. İnsanların kimi doğuştan engelli olarak hayata gelmekte, kimisi ise sonradan kaza, hastalık vb. nedenlerle geçici veya sürekli olarak engelli olarak hayatını devam ettirmektedir. Tarih boyunca, engelliler toplumlar tarafından utanç kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Yaşadıkları toplumda birçok olumsuz tutum ve davranışla karşılaşan engelliler insan olmanın gereği olan hak ve özgürlüklerden yeterince yararlanamayarak toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Fırsat eşitliğinden yararlanamayan engelli ve ailesi, fiziki şartların yetersizliğinden eğitim, sağlık gibi en önemli hizmetlere erişememekte, istihdam içinde yeterince yer alamadığından gün geçtikçe yoksullaşmaktadır. Toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalan birey daha yoğun stres, anksiyete ve depresyona maruz kalmaktadır.

Toplumsal açıdan bakıldığında, engelli bireyler için ise yaygın olarak kabul edilen gelişim süreçleri farklılıklar gösterdiği için bu bağlamda toplum tarafından atfedilen rollerde de başarısız olacakları inançları vardır. Engel oranı arttıkça, yardımcı cihaz kullanımı oldukça bu inanç daha da artmaktadır. Özellikle ortopedik engelli bireylerin ulaşım, istihdam, eğitim, sosyalleşme vb. durumlarda problem yaşamaları; ön yargılı toplumun, medyanın aciz bir birey olarak kişileri lanse etmesi sebebiyle bu roller ya hiç yapılamamakta ya da çeşitli zorluklar yaşanmaktadır (Arsoy 2011). Ortopedik engelli bir bireyin evlenmesi, çocuk sahibi olması, cinsel hayatı olması, işyerinde, eğitim hayatında iyi bir statüye ulaşması toplumdaki birçok birey tarafından imkansız gözüyle görülmektedir. Hele bir de kadın olunca ataerkil toplumu getirdiği korumacılık ile kadın evden dışarı çıkarılmamakta, sosyal bir birey olmaktan uzaklaşmaktadır. Ailenin, toplumun ortopedik engelli bireye dayattığı bu rolleri seçememe durumu ise bir süre

sonra engelli birey tarafından da kabul edilmekte ve buna inancı artmaktadır. Bu bağlamda olumsuz ve otomatikçe bağlanan düşünceler üretmektedir (Bayoğlu 2010; Nosek ve Hughes 2003).

Önceki olumsuz olaylar, şema olarak kodlanıp, daha sonra bu olaylara benzeyen olaylar yaşandığı zaman, bu şemalar aktifleşmekte ve olayların yorum şeklini etkilemektedir (Corey, 2008). Otomatik düşünce olayları deneyimlerken ya da yeniden hatırlarken olumsuz duygular hissettiğimizde zihnimizdeki içeriktir. Herhangi bir çabaya gereksinim duymadan, hızla aklımıza gelmelerinden dolayı otomatik denilmiştir (Türkçapar, 2009b: 164).

Alanyazın incelendiğinde ortopedik engellilik ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu çevrenin bireye olan tutumu, engelli bireyin aile, kardeş problemleri, erişebilirlik, istihdam sorunları, toplumdaki yeri gibi bireyin kendisinden ziyade çevresel ve toplum bireyleri gözünde olan konuları, kabul görmeleri gibi konuları ele almaktadır. Ortopedik engelli bireylerin geliştirdiği olumsuz otomatik düşünceler ile ilgili daha önce benlik saygısı, öfke ile olan ilişkisi gibi araştırmalar yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri bakımından ise ataerkil toplumun engelli bireylere dayattığı zorluklar (özellikle kadın engellilere), çevre etkisi ile bireysel rol almada yaşanan sorunlar incelenmiştir. Ancak engelli bireylerde (bütün engel grupları içerisinde) olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rollerinin ilişkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

KAPSAM

Bireyin geliştirdiği olumsuz otomatik düşüncelerin tutum, davranış, toplumda kendine biçtiği rol vb. oluşturan en temel etken olduğu düşünüldüğünde, çalışmada ortopedik engelli bireyin kendisini odak noktası olarak almanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri algısı ile otomatik düşünceleri arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır.

PROBLEM CÜMLESİ

Son yıllarda ülkemizde hükümet politikaları ile engellilerin yasal ve sosyal haklarına yönelik gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak engellilerle ilgili atılan olumlu adımlara

Simge Kılıç

rağmen bu gelişmelerin yeterli düzeyde olmadığı, daha çok yol kat edilmesi gerektiği bilinmektedir. Özellikle ortopedik engellilerin bedensel, zihinsel, ruhsal sıkıntılarının yanı sıra erişilebilirlik sorunları nedeniyle eğitim, sağlık, istihdam vb. konularda olumsuzluk ve zorluklarla karşılaşması bir işi başarma ve hedefe ulaşabilme açısından yetersizlik hissetmelerine, yaşadıkları engellenme ve zorlanma sonucunda yoğun öfke duymasına neden olabilmektedir. Engelli bir birey için en önemli zorluk, toplum içerisinde kendisine “engelli bir kişi” olarak basmakalıp bir anlayışla bakılması ve o şekilde kabul edilmesidir. Bu bakış açısı ile toplum içerisinde aktif olarak cinsiyete dayalı toplumsal rollere katılması yaşanan engeli, sosyal, fiziki sorunlar ve toplum ön yargısı sonucu ya hiç yapılamamakta ya da çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Zaman içerisinde bütün bu durumlar engelli tarafından da kabul edilmekte, olağan ve normalleşen; otomatik düşünceye bağlanan düşünceler haline gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve otomatik düşünceler ile ilgili ulusal ve uluslararası alanyazı incelendiğinde bu iki konuyu birlikte inceleyen ve engelliler açısından bakan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bütün bu gerekçelerden yola çıkarak yapılan bu çalışmanın problem cümlesi “Ortopedik engelli bireylerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının, olumsuz otomatik düşünceler üzerinde etkisi var mıdır?” olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRA AMACI

Bu araştırmanın amacı, ortopedik engelli bireylerde olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rolleri algısı arasındaki ilişkiyi incelemek ve toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının olumsuz otomatik düşünceler üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Araştırma, otomatik düşünceler, toplumsal cinsiyet rolleri konusundaki diğer araştırmalara katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte olumsuz otomatik düşünceler ve toplumsal cinsiyet rolleri algısının sosyodemografik özelliklere göre farklılaşmasını belirlemek araştırmanın bir diğer hedefidir.

Bu amaçlar doğrultusunda tez araştırması sürecinde aşağıda yer alan alt amaçlara yanıtlar aranmıştır,

1. Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, kendilerine yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?

2. Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
3. Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, kişisel uyumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
4. Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
5. Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, olumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde etkisi var mıdır?
6. Ortopedik engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıları, sosyo-demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, yaşamın çoğunun geçtiği yer, medeni durum, öğrenim durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, ailenin ekonomik durumu, ailenin doğuştan ya da sonradan olması, tüm vücut engel kayıp oranı) göre farklılaşmakta mıdır?
7. Ortopedik engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri, sosyo-demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, yaşamın çoğunun geçtiği yer, medeni durum, öğrenim durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, ailenin ekonomik durumu, ailenin doğuştan ya da sonradan olması, tüm vücut engel kayıp oranı) göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Hipotezleri

H₁: Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₂: Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₃: Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₄: Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₅: Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma Modeli: Bu çalışmanın planında ve araştırma sürecinde genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, seçilmiş bir grubun belirli niteliklerini, özelliklerini ve görüşlerini incelemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmaları içeren modeldir. Bu modelde amaç var olan bilgiyi değiştirmek değil, var olanı gözlem sonucunda ortaya çıkarmaktır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). İlişkisel tarama modeli, iki yada daha fazla değişkenin kendi arasında birlikte değişmesinin derecesini ortaya koymayı hedefleyen araştırma türüdür (Karasar, 2008).

Evren ve Örneklem: Araştırma evrenini 2017-2018 yıllarında İstanbul'da yaşayan, Türkiye Sakatlar Derneği İstanbul Şubesi üyesi ve 18 yaş üstü 100 ortopedik engelli birey oluşturmuştur. Bu kişiler cinsiyet yönünden homojenlik sağlamak için 50 kadın ve 50 erkek olmak üzere kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Kartopu örneklem, araştırma devam ederken eklenen katılımcılardan oluşur. Bu teknik özellikle alışılmış biçimde diğerlerini etkileyen kişilerin olduğu alt-kültürlerin örnekleme için kullanılır (Özen, Y., & Gül, A., 2007). Evren ve örneklemin niteliği araştırmacının ortopedik engele sahip olması dolayısıyla engel grubu olarak ortopedik engelli bireylerin seçilmesi ve minimum alt 18 yaş seviyesi olması planlanmıştır. Örneklem basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Örneklemin kriterlerinin yalnızca bunlar olması kolay ulaşılabilir bir örneklem grubu olmasını sağlamıştır. Basit seçkisiz örnekleme, evren grubundan her bir örnekleme birimine eşit seçilme olasılığı veren yöntemdir (Büyüköztürk vd.; 2017). Katılımcılar araştırmaya, gönüllülük esasına göre, çalışma hakkında bilgilendirilip, kabul ettikleri takdirde katılmışlardır.

Verilerin İstatistiksel Analizi: Araştırma verilerinin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 23.00 kullanılmıştır. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Formda 10 madde yer almaktadır. Bu maddeler ile katılımcıların cinsiyet, yaş, yaşamın çoğunun geçtiği yer, medeni durum, öğrenim durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, engelin doğuştan ya da sonradan olması durumu, ailenin ekonomik durumu ve tüm vücut engel kayıp oranına ilişkin bilgileri toplanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Rollerı Ölçeği: Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2008) tarafından geliştirilen ve bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirleyen ölçek kullanılmıştır. Ölçek, 38 madde ve beş alt boyut içermektedir. Alt boyutları, 'eşitlikçi cinsiyet rolü', 'kadın cinsiyet rolü', 'evlilikte cinsiyet rolü', 'geleneksel cinsiyet rolü', 'erkek cinsiyet rolü'nden oluşmaktadır. Ölçek boyutlarının iç tutarlılık katsayısı 0,72-0,80 arasındadır (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2008). Mevcut araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde ölçek geneli için Cronbach Alfa değerinin 0,85 olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte ölçek faktörlerinden eşitlikçi cinsiyet rolünün güvenirlik değeri 0,82; kadın cinsiyet rolünün 0,88; erkek cinsiyet rolünün 0,81; evlilikte cinsiyet rolünün 0,79 ve geleneksel cinsiyet rolünün 0,80 olduğu belirlenmiştir.

Otomatik Düşünceler Ölçeği: Hollon ve Kendall (1980) tarafından geliştirilen, olumsuz otomatik düşüncelerin ortaya çıkma sıklığını ölçen, 30 soruluk 5'li likert tipi bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçeğin Türkiye uyarlaması şahin ve şahin (1992) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yapılan faktör analizi sonucunda beş faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Bu faktörler: kendine yönelik olumsuz düşünceler, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik olumsuz düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik olumsuz düşünceler, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler ve ümitsizliğe yönelik olumsuz düşüncelerdir (şahin ve şahin, 1992). Türkçe ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .93 olarak belirlenmiş; her bir ölçek maddesinin madde toplam korelasyonununun 35 ile .69 arasında değiştiği görülmüştür (şahin ve şahin 1992). Mevcut araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde ölçek geneline ilişkin Cronbach Alfa katsayısı 0,76 olarak hesaplanmıştır. Ölçek faktörlerinden kendine yönelik olumsuz düşüncelerin güvenirlik değeri 0,70; şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerin 0,79; kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin 0,72; yalnızlığa yönelik olumsuz düşüncelerin 0,81 ve ümitsizliğe yönelik olumsuz düşüncelerin 0,80 olduğu belirlenmiştir.

ARAşTIRMANININ KISITLARI

Araştırma 2017-2018 yılı ile sınırlandırılmıştır. Araştırma sürecinde İstanbul'da ikamet eden, Türkiye Sakatlar Derneği üyesi birçoğ bireye ulaşılmış ancak gönüllü olarak beklenen geri dönüşler az olduğu için birey sayısı 100 kişi ile sınırlandırılmıştır. Ağır engelli bireylere dernek çatısı altında ulaşmak mümkün olmamış, bu araştırmaya katılan birinci derecede engelli birey sayısının az olmasına sebep olmuştur.

Simge Kılıç

Katılımcıların online olarak anketleri cevaplaması kısmında bilgisayar kullanım bilgisi eksikliği sebebiyle katılım sayısı beklenenin altında çıkmıştır. Daha önce engelli bireylerde (engelsiz bireylerde de benzer şekilde) olumsuz otomatik düşünceler ile toplumsal cinsiyet rollerinin ilişkisini inceleyen bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır ve bu durum kaynak bulma konusunda kısıtlamalara sebep olmuştur.

BULGULAR

Aşağıda araştırmanın çalışma grubunu oluşturan katılımcıların demografik özellikleri ile araştırma değişkenlerine ait bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Özellikler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	50	50,0
Kadın	50	50,0
Yaş		
29 Yaş ve Altı	40	40,0
30 Yaş ve Üzeri	60	60,0
Yaşamının Çoğunu Geçirdiği Yer		
Kırsal Kesim	41	41,0
Büyükşehir	59	59,0
Medeni Durum		
Evli	37	37,0
Bekar	63	63,0
Ailenin Ekonomik Durumu		
Alt	20	20,0
Orta	68	68,0
Üst	12	12,0
Öğrenim Durumu		
Lise ve Altı	66	66,0
Üniversite ve Üzeri	34	34,0
Baba Öğrenim Durumu		
Lise ve Altı	79	79,0
Üniversite ve Üzeri	21	21,0
Anne Öğrenim Durumu		
Lise ve Altı	90	90,0
Üniversite ve Üzeri	10	10,0
Engel Doğuştan/Sonradan Olma Durumu		
Doğuştan	49	49,0
Sonradan	51	51,0
Tüm Vücut Engel Kayıp Oranı		
0-40	9	9,0
40-60 3.Derece	25	25,0
60-80 2. Derece	37	37,0
80-100 1.Derece	29	29,0

Katılımcıların %50'si kadın, %50'si erkektir. Yaşta, %40'ı 29 yaş altında, %60'ı 30 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların yaş ortalaması 33'dür. En küçük katılımcı 18, en büyük katılımcı 60 yaşındadır.

Katılımcıların %41'i yaşamının büyük bir kısmını kırsal kesimde %59'u büyükşehirde geçirmiştir. Evli olanlar %37, bekarlar %63'dür. Ailelerinin ekonomik durumu alt düzeyde olanlar %20, orta düzeyde olanlar %68 ve üst düzeyde olanlar %12'dir. Katılımcıların %66'sı lise düzeyine kadar, %34'ü üniversite ve üst düzeyde öğrenim görmüştür. Babalarının %79'u lise düzeyine kadar, %21'i üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim görmüştür. Annelerin %90'ı lise düzeyine kadar, %10'u üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim görmüştür. Doğuştan engelli olanların oranı %49, sonradan olanların %51'dir. Tüm vücut engel kayıp oranı 0-40 arasında olanlar %9, 40-60 3.derece olanlar %25, 60-80 2. derece olanlar %37, 80-100 1. derece olanlar %29'luk paya sahiptir.

Hipotezlerin Sınanması

Araştırma hipotezlerinin sınanmasında öncelikli olarak araştırma değişkenleri ve alt boyutları arasında korelasyon analizi ile karşılıklı ilişkilerin varlığı test edilmiş, ardından regresyon analizi ile nedensel ilişkiler sorgulanmıştır.

Korelasyon analizi ile tespit edilen karşılıklı ilişkilerden hareketle araştırma modelimizde bağımlı değişken olarak otomatik düşünceler, bağımsız değişken olarak toplumsal cinsiyet rolleri belirlenmiş ve otomatik düşünceler üzerinde toplumsal cinsiyet değişkeni alt boyutlarının nedensel etkilerini ayrıntılı ortaya koymak amacıyla doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 2. Korelasyon Analizi Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler	1	,935**	,867**	,933**	,952**	,973**	-,675**	-,797**	-,722**	-,716**	-,815**	-,782**
2 Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Olumsuz Düşünceler		1	,882**	,928**	,938**	,968**	-,679**	-,763**	-,660**	-,697**	-,818**	-,760**
3 Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Olumsuz Düşünceler			1	,881**	,876**	,929**	-,661**	-,841**	-,702**	-,745**	-,834**	-,798**
4 Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler				1	,912**	,962**	-,705**	-,822**	-,735**	-,721**	-,839**	-,805**
5 Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler					1	,968**	-,722**	-,801**	-,723**	-,738**	-,849**	-,800**
6 OTOMATİK DÜŞÜNCELER						1	-,705**	-,829**	-,727**	-,744**	-,854**	-,811**
7 Eşitlikçi Cinsiyet Rolü							1	,806**	,862**	,815**	,842**	,898**
8 Kadın Cinsiyet Rolü								1	,892**	,924**	,932**	,965**
9 Evlilikte Cinsiyet Rolü									1	,901**	,868**	,946**
10 Geleneksel Cinsiyet Rolü										1	,943**	,968**
11 Erkek Cinsiyet Rolü											1	,970**
12 TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ												1

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yalnızlığa Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	T	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		14,04	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0,03	0,31	0,756			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,56	-3,47	0,001	61,17	0,000	0,76
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,17	-1,25	0,214			
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,74	4,16	0,000			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,89	-4,90	0,000			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=61,17$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, yalnızlığa yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %76'sını açıklamaktadır. Yani, yalnızlığa yönelik düşüncelerin %76'sını toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,756 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,56$), evlilikte cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,214 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi vardır ($\beta=0,74$), erkek cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,89$).

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şaşkınlık ve Kaçmaya Yönelik Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		11,48	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	-0,09	-0,77	0,440			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,38	-2,04	0,044	41,63	0,000	0,69
Evlilikte Cinsiyet Rolü	0,14	0,88	0,380			
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,32	1,60	0,113			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,81	-3,91	0,000			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=41,63$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %69'unu açıklamaktadır. Yani, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerin %69'unu toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Simge Kılıç

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,440 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,38$), evlilikte cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,380 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi yoktur ($p_4=,113 >0,05$), erkek cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,81$).

Tablo 5. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kişisel Uyumsuzluğa Yönelik Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		12,67	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0,06	0,55	0,582			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,83	-5,17	0,000	61,18	0,000	0,76
Evlilikte Cinsiyet Rolü	0,14	1,01	0,313			
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,19	1,07	0,284			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,41	-2,26	0,026			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=61,18$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler başlığına ait varyansın %76'sını açıklamaktadır. Yani, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin %76'sını toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,582 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,83$), evlilikte cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,313 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi yoktur ($p_4=,284 >0,05$), erkek cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,41$).

Tablo 6. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kendine Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		11,57	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0,07	0,56	0,571			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,48	-2,66	0,009	44,29	0,000	0,70
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,19	-1,20	0,232			
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,41	2,07	0,041			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,64	-3,16	0,002			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=44,29$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, kendine yönelik olumsuz düşünceler başlığına ait varyansın %70'ini açıklamaktadır. Yani, kendine yönelik olumsuz düşüncelerin %70'ini toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,571 > 0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,48$), evlilikte cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,232 > 0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi vardır ($\beta=0,41$), erkek cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,64$).

Tablo 7. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Ümitsizliğe Yönelik Olumsuz Düşünceler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	B	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		12,81	0,000			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	-0,11	-0,97	0,332			
Kadın Cinsiyet Rolü	-0,38	-2,26	0,026	53,43	0,000	0,74
Evlilikte Cinsiyet Rolü	-0,00	-0,01	0,985			
Geleneksel Cinsiyet Rolü	0,17	0,92	0,359			
Erkek Cinsiyet Rolü	-0,55	-2,92	0,004			

Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeğinin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=53,43$). Toplumsal cinsiyet rolleri ölçeği, ümitsizliğe yönelik düşünceler başlığına ait

Simge Kılıç

varyansın %74'ünü açıklamaktadır. Yani, ümitsizliğe yönelik düşüncelerin %74'ünü toplumsal cinsiyet rolleri belirlemektedir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; eşitlikçi cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_1=,332 >0,05$), kadın cinsiyeti rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,38$), evlilikte cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği yoktur ($p_3=,985 >0,05$), geleneksel cinsiyet rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi yoktur ($p_4=,359 >0,05$), erkek cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi vardır ($\beta=-0,55$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının engelli bireylerin kendine yönelik olumsuz düşünceleri üzerinde anlamlı etkisi vardır. Araştırma bulgularımız, toplumsal cinsiyet rollerinin %70 gibi yüksek bir oranla kendine yönelik olumsuz düşüncelerin önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi olduğu ve erkek cinsiyet rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak engelli bireylerin kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolüne ilişkin algılarının onların kendilerine yönelik olumsuz düşüncelerini azalttığı, geleneksel cinsiyet rollerinin ise artırdığı söylenebilir. Ülkemiz özelinde geleneksel cinsiyet rolü değerlendirildiğinde kadınların ev dışındaki aktif yaşama katılımının engellenmesi ya da kadın işgücüne katıldığında bile onu "iki vardiya (hem işte hem evde)" çalışan bir birey konumuna sokulmasının ön planda olduğu görülmektedir (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Engelli bireylerde de engel durumlarına bağlı olarak yaşadıkları bağımsızlık kaybı onların öz yeterlilik algısının düşmesine sebebiyet verirken, bireyin kendine yönelik olumsuz düşünceler geliştirmesine neden olması (Bitner ve ark. 2010) ile birlikte bir de toplum

tarafından dayatılan geleneksel cinsiyet rollerinin eklenmesine bağılı olarak engelli bireylerin kendilerine yönelik olumsuz düşüncelerini artırması beklenen bir durumdur. Eğer kadın ve erkek rollerinin doğru kurgulandığı bir toplumsal anlayış ortaya çıkarsa engelli bireyin kendine yönelik olumsuz düşüncelerinde azalma olması, en azından cinsiyet değişkeninden bağımsız düşünceler geliştirmesi beklenmelidir (Jangra ve ark., 2007).

Literatürde engelli bireylerde toplumsal cinsiyet rolleri ile kişinin kendine yönelik olumsuz düşüncelerini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konu ile alakalı olarak Yumuşak (2004) araştırmasında görme ve engelli ergenlerin özsaygı düzeyleri ile kendilerine yönelik tutumları algılaması arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. 12-19 yaşları arasında 36 görme ve 30 ortopedik engelli olmak üzere 66 kişinin dahil edildiği çalışmada toplumun davranışlarının olumsuz olmasına bağılı olarak engelli bireyin özsaygısının da azaldığı görülmüştür. Bizim araştırmamız açısından çalışmanın bu sonucu değerlendirilecek olursak; toplum tarafından dayatılan cinsiyet rolünün bireyin algıladığı bir toplumsal olumsuzluk olduğu ve bunun kendisine olan yeterlilik ya da özsaygı düzeyini düşürmekle birlikte olumsuz düşünceler geliştirmesine neden olduğu savunulabilir. Bizim örneklemimizden farklı olarak Erdwins ve arkadaşları (1980) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet rolü ve bireyin kendisine yönelik algısı arasındaki ilişki araştırılmıştır. 300 yetişkinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada kendisini düşük düzeyde maskülen tanımlayan erkeklerin ve düşük düzeyde feminen tanımlayan kadınların kendilerine yönelik olumsuz düşüncelerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin kendine yönelik düşüncelerinde cinsiyet rollerinin etkisinin araştırıldığı bir diğer çalışmada Wolter ve Hannover (2015), 113 öğrencinin matematik başarıları değerlendirilmiştir. Araştırmada kendini feminen tanımlayan kız ve kendisini maskülen tanımlayan erkek öğrencilerin matematik dersine ilişkin kendilerinin başarılarını değerlendirmesinin yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte cinsiyet rolü yönünden net sınırlar belirleyemeyen öğrencilerde olumsuz algıların geliştiği belirlenmiştir. Literatürdeki geçmiş araştırmaların bulguları değerlendirildiğinde, kadın ve erkek rolünün kendine yönelik olumsuz düşünceleri azaltması ve geleneksel cinsiyet rolünün artırması sonucumuzun literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmamızdan elde edilen bir diğer bulguya göre toplumsal cinsiyet rolleri, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerin %69 gibi yüksek bir oranla önemli bir belirleyicisidir.

Simge Kılıç

Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi olmadığı ve erkek cinsiyet rolünün şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kadın ve erkek cinsiyet rolünün engelli bireylerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerini azaltmaktadır. Engelli bireylerin mevcut engel durumlarına bağlı olarak sahip oldukları dezavantajlar doğru yönetilmediği ve özellikle sosyal çevre tarafından bu durumun gerçekte bir dezavantajlar olduğu, engelliliğin bireyin birçok konuda yetersizliğini doğurduğu düşüncesi dayatıldığı taktirde bireyin kendine ve içinde bulunduğu duruma yönelik olumsuz düşünceler geliştirmesi, psikolojik iyi oluşunda bozulmalar yaşanması ve hayata ilişkin tüm detaylardan kaçmaya çalışması beklenmektedir (Maag ve Behrens, 1989). Bu noktada engelli bireyin algıladığı toplumsal cinsiyet rolünün kadın ve erkek rolleri için ayrı ayrı geleneksellikten ve baskıdan uzaklaşması, bireyin genel yeterliliğini artırıcı şekilde biçimlenmesi çerçevesinde kişilerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerini azaltması beklenen bir durumdur.

Whiteneck ve arkadaşları (2004) omurilik yaralanması geçiren ve bu nedenle fiziksel engele sahip olan bireylerde yaşam kalitesi ve yaşama ilişkin rollere katılım ile çevresel faktörler arasındaki ilişki araştırılmıştır. 2000-2002 yılları arasında operasyon geçiren toplam 2726 hasta ile çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ulaşım, evdeki bakım hizmetleri, çevre tarafından önemsenme ve toplumsal role ilişkin görüşlerin kişilerin yaşam kalitesini azalttığı belirlenmiştir. Azalan yaşam kalitesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan psikolojik semptomlar çerçevesinde bu bireylerin hayattaki rollerinden ve içinde buldukları çevreden kaçmaya yönelik düşünceler geliştirdiği belirtilmiştir. Araştırma örneğimizden farklı olarak yetişkin erkekler ile yapılan bir diğer çalışmada Sharpe ve Heppner (1991) cinsiyet rolleri, cinsiyet rolleri çatışması ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 190 yetişkin erkeğin katıldığı araştırmada, erkeklerin maskülenlik düzeylerinin benlik saygısı ve psikolojik iyi oluşlarını artırdığı, depresyonu azalttığı; cinsiyet rolüne ilişkin

çatışmaların ise psikolojik iyi oluş ve benlik saygısını azaltırken, depresyonu azalttığı belirlenmiştir. Bununla birlikte maskülenliğe bağlı olarak artan sosyal samimiyet ve hoşnutluk düzeyi dikkate alındığında bu çalışmada erkek katılımcıların erkek cinsiyet rolündeki artışın, onların şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşüncelerini azalttığı ve araştırma bulgumuzun literatür ile örtüştüğü savunulabilir.

Araştırmamızın bir diğer sonucuna göre olumsuz otomatik düşünceler faktörlerinden kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlı bir etkisi vardır. Buna göre, toplumsal cinsiyet rolleri kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin %76 gibi yüksek bir oranla önemli bir belirleyicisidir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi olmadığı ve erkek cinsiyet rolünün kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre engelli bireylerde kadın ve erkek cinsiyet rolüne ilişkin algılar bireyin algıladığı kişisel uyumsuzluğu azaltmaktadır. Segui ve arkadaşları (2008)'na göre, engelli bireyler, engelliliğinin türü ve derecesiyle doğrudan ilgili bir dizi bozukluk yaşamaktadır. Bu bozukluklar yorgunluk, depresyon, düşük benlik saygısı ve kişilerarası tatminsizliktir. Her bireyin kendi arzularını, isteklerini, umutlarını, hislerini, vb. yollarını gerçekleştirme biçimi, onların ruh sağlığında önemli bir özellik oluşturur; ev, aile, iş, okul, arkadaşlıklar vb. gibi yaşamlarının farklı bağlamlarında nasıl ortaya çıktığıyla yakından ilişkilidir. Kişinin günlük yaşamına adapte olmaması durumunda, akıl sağlığı olumsuz etkilenecek, günlük yaşamına müdahale etmeye başlar (Echeburúa ve ark., 2000). Bu noktada engelli bireylerde varlığı ortaya koyulan kişisel uyumsuzluğa yönelik düşüncelerin, toplumda doğru tanımlanan ve cinsiyetler arasında eşitliği temel alan rollere bağlı olarak azalması beklenmektedir.

Konu hakkında literatürde yer alan araştırmalar incelendiğinde engelli bireyler arasında toplumsal cinsiyet rollerinin kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler üzerindeki etkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Örneklemimizden farklı olarak Lurye ve arkadaşları (2008), cinsiyet kimliği ve kişisel uyum arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

İki basamakta gerçekleştirilen çalışmanın birinci basamağına 95, ikinci basamağına ise 59 öğrenci dahil edilmiş ve bu öğrenciler ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucuna bağlı olarak kız öğrencilerin kadın cinsiyet rolüne yönelik algısı ve erkek öğrencilerin erkek cinsiyetine yönelik algısının artmasına bağlı olarak kişisel uyum düzeyi de yükselmektedir. Burris ve arkadaşları (1996) tarafından yapılan bir diğer çalışmada da 180 erkek ve 185 kadın olmak üzere toplam 365 üniversite öğrencisinde kişisel uyumsuzluk ile birey cinsiyet rolü ve grup cinsiyet rolü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada kadınlarda feminenlik, erkeklerde ise maskülenlik artışına bağlı olarak kişisel uyumsuzluğun azaldığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar araştırma bulgularımızın literatür ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Engelli bireylerin yalnızlığa yönelik düşüncelerinde de diğer olumsuz otomatik düşünceler faktörlerinde olduğu gibi toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlı etkisi bulunmaktadır. Buna göre toplumsal cinsiyet rolleri yalnızlığa yönelik düşüncelerin %76'sını açıklamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının yalnızlığa yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde pozitif belirleyici etkisi olduğu ve erkek cinsiyet rolünün yalnızlığa yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre erkek cinsiyet rolü ve kadın cinsiyet rolü yalnızlık düzeyini azaltırken, geleneksel cinsiyet rolü yalnızlığa ilişkin algıyı artırmaktadır.

Yalnızlık, bireyin sosyal ilişkilerinin beklendiği gibi olmadığını algılanması ve aidiyet duygusunun bir sonucu olarak gelişmesidir (Arkar 2004). Yalnızlık, sebep ve semptomlara göre farklı isimlerle tanımlanır. Weiss, yalnızlığı duygusal ve sosyal yalnızlık olarak teoride ayırır ve duygusal yalnızlığın aile, özel bir arkadaş ve ilişkilerle ilişkili olduğunu belirtirken, sosyal yalnızlık sosyal ortamdaki arkadaşlıklar ile bağlantılıdır (Beck 1961). Tüm insanların hayattaki diğer insanlarla iletişim kurması ve etkileşimde bulunması gerekir. Sosyal ilişkilerin yokluğundan kaynaklanan yalnızlık, bireylerde çok fazla zihinsel bozukluğa neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, engelli bireylerde yalnızlığın daha sık gerçekleşmesi beklenmektedir (Horowitz ve arkadaşları, 2003). Bu noktada gelenekselleşmiş cinsiyet rollerine bağlı olarak özellikle

kadın engellilerin toplumsal rollerdeki yeterlilik düzeyinin düşük olarak görülmesi onların daha fazla yalnızlığa itilmesine neden olacaktır. Yang (2008) tarafından yapılan bir araştırmada cinsiyet ve cinsiyet rollerinin yalnızlık üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 76 kadın ve 44 erkeğin katıldığı araştırmada erkeklerin kadınlara göre daha yalnız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada erkek cinsiyet rolünün yalnızlık düzeyi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülürken, kadınlarda feminenliğin yalnızlık düzeyini azalttığı belirlenmiştir. Wittenberg (1987) ise araştırmasında erkeklerde erkekliğin sosyal yalnızlık ile negatif ilişkili olduğunu, ancak hem erkeklik hem de kadınlığın duygusal yalnızlık ile negatif korelasyon gösterdiğini; kadınlarda erkeklik, sosyal yalnızlık ve duygusal yalnızlık ile negatif korelasyon eğiliminde olan kadınlık ile negatif ilişkili bulunmuştur. Bu sonuçlar genellikle yukarıdaki çıkarımları desteklemektedir. Johnson ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan bir çalışma daha yüksek erkeklik düzeyinin daha derin yalnızlık duyguları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Genel olarak, çalışmalar hem erkek hem de dişil özelliklere sahip olan androjen bireylerin diğer bireylere göre daha az yalnız olduklarını göstermiştir (Avery, 1982; Berg ve Peplau, 1982; Rotenberg, 1997). Jones ve arkadaşları (1990) ayrıca farklılaşmamış bireylerin en yalnız olduğunu bulmuşlardır. Bu yönü ile araştırma bulgumuzun literatür ile uyumluluk gösterdiği söylenebilir.

Araştırmamızın bir diğer bulgusuna göre ümitsizliğe yönelik düşüncelerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Buna göre toplumsal cinsiyet rolleri, ümitsizliğe yönelik düşüncelerin %74 gibi yüksek bir oranla önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri alt boyutlarının ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerindeki belirleyicilikleri incelendiğinde, eşitlikçi cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği etkisi olmadığı, kadın cinsiyeti rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu, evlilikte cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyiciliği olmadığı, geleneksel cinsiyet rolünün, ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde belirleyici etkisi olmadığı ve erkek cinsiyet rolünün ümitsizliğe yönelik düşünceler üzerinde negatif belirleyici etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre engelli bireylerde ümitsizliğe yönelik düşünceler kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü tarafından azaltılmaktadır. Wilgosh (1984)'e göre özellikle öğrenme güçlüğü çeken kişilerde öğrenilmiş bir çaresizlik/ümitsizlik söz konusudur. Bu bireyler en baştan başarısız olacağı düşüncesi ile öğrenilmiş bir çaresizliğe sürüklenmektedir. Engelli bireylerde bu şekilde öğrenilmiş

çaresizliğin oluşmasının engellenmesinin doğru kurgulanmış kadın ve erkek cinsiyet rolleri ile sağlanabileceği araştırmamız tarafından ortaya koyulmuştur.

Literatürde engelli bireyler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin ümitsizliğe yönelik düşünceler ile etkisini araştıran herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak araştırma bulgularımızı destekler nitelikte farklı örneklemeler ile yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Baucom (1983), 280 kadın lisans öğrencisi ile cinsiyet rolüne yönelik algılarını ümitsizlik düzeyi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada grup içerisinde karar alma mekanizmasında ümitli ve ümitsiz durumlar karşısında cinsiyet rollerinin tepkisi ölçülmüştür. Buna göre maskülen rolü düşük ve yüksek olan öğrencilerin hem ümitli hem de ümitsiz durumlarda sorumluluk aldığı görülmüştür. Feminin role sahip öğrencilerin ise sadece ümitli olduğunu düşündükleri durumlarda sorumluluk aldıkları belirlenmiştir. Bu durum kadınlarda feminenliğin ümitsizliği azalttığı şeklinde yorumlanmıştır. Bir diğer çalışmada Baucom ve Danker-Brown (1979), kadınlarda depresyon insidansının daha yüksek olduğunu açıklamaya çalışarak, cinsiyet rollerinin çaresizlik ve depresyon üzerindeki etkisini araştırmıştır. Depresyonun etiolojisinde cinsiyet rollerinin önemli bir faktör olduğunu; erkeksi ve kadınsı cinsellik taşıyan kişilerin çaresizliğin gelişimine özellikle duyarlı olduğunu bulmuşlardır. Baucom ve Danker-Brown, erkeksi cinselliğe sahip kişilerin kontrol ve başarıya daha fazla önem verdiklerini ve bu nedenle yaşamdaki olası çaresizlik durumlarını önleyebildiklerini ortaya atmıştır. Harvey ve Harvey (1995), öğrenilmiş çaresizliğin irksal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde ortak bir faktör olduğunu bulmuşlardır. Onlar öğrenilmiş umutlu olma olarak adlandırılan ve temelde öğrenilmiş çaresizliğin tersi olan bir kavram önermişlerdir. Öğrenilmiş umutlu olmanın, problem çözme becerilerini etkin bir şekilde öğrenme ve kullanma süreci ve farklı öğrenme deneyimleri sırasında pozitif kontrol uygulama süreci olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, umutlu olmanın güçlendirmeye bağlı olduğunu ve bu nedenle psikolojik müdahalelerin planlanmasında önemli olduğunu bulmuşlardır. Tüm bu araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, araştırma bulgumuzun literatür ile örtüştüğü düşünülmektedir.

Araştırmamız kapsamında engelli bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre toplumsal cinsiyet rolleri algılarının ve olumsuz otomatik düşüncelerinin değişimi değerlendirilmiştir. T-Test ve ANOVA ile yapılan analizler kapsamında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının ve olumsuz otomatik düşüncelerin cinsiyete göre

farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yıldız (2017) ergenler ile yaptığı araştırmasında olumsuz otomatik düşüncelerin cinsiyete göre farklılaşmadığını tespit etmiştir. Araştırma bulgularımızdan farklı olarak Aylaz ve arkadaşları (2014), toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının kadın öğrencilerde erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Yaş değişkeni açısından yapılan değerlendirmelerde, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının yaşa göre değişmediği; ancak olumsuz otomatik düşüncelerin tüm faktörlerinin yaşa göre farklılaştığı belirlenmiştir. Buna göre genel olarak, 29 yaş ve altındaki genç engelli grubunun otomatik düşüncelerinin 30 yaş ve üzerindeki gruba oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. 29 yaş ve altındakilerin kendine yönelik olumsuz düşünceleri, şaşkınlık ve kaçma düşüncesi, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceleri, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceleri, ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceleri 30 yaş ve üzerinelere göre yüksektir. Konu hakkında literatürde yapılan çalışmalarda engelli bireyler özelinde olumsuz otomatik düşüncelerin yaşa göre farklılaşmasını değerlendiren herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak farklı örneklerde otomatik düşüncelerin yaşa göre değişimini inceleyen araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan Nobre ve Pinto-Gouveia (2008), yetişkin bireyler üzerinde yaptığı araştırmasında, ilerleyen yaşa bağlı olarak olumsuz otomatik düşüncelerin azaldığını bulmuştur. Mitchell ve arkadaşları (2013) tarafından yetişkinler ile yapılan bir diğer çalışmada da benzer şekilde artan yaşa bağlı olarak olumsuz otomatik düşüncelerin azaldığı görülmüştür. Tüm bu araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, araştırma bulgumuzun literatür ile örtüştüğü düşünülmektedir. Engelli bireylerin ilerleyen yaşına bağlı olarak hayata ve kendilerine karşı yeterlilik algılarının artması ve engellilik durumuna alışarak, bunu olağan görmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulguları, hem toplumsal cinsiyet rolüne yönelik algının hem de olumsuz otomatik düşüncelerin engelli bireylerin yaşamlarının çoğunu geçirdiği yere bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Genel olarak, yaşamının çoğunu kırsal kesimde geçirenlerin toplumsal cinsiyet rollerine algılarının ve olumsuz otomatik düşüncelerinin büyükşehirlerde geçirenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Kırsal kesimde yaşayan bireylerin daha geleneksel koşullarda bulunması ve toplumsal cinsiyet rollerinde büyükşehirdeki insanlardan daha yüksek duyarlılığa sahip olması beklenen bir durumdur. Bununla birlikte büyükşehirlerde toplumsal gelişmişliğin bir göstergesi olarak engelli bireyler için özel koşulların sağlanması, onların topluma daha iyi entegre olmasını sağlamaktadır. Bu noktada büyükşehirlerde yaşayan engelli bireylerin yaşam

Simge Kılıç

kalitelerinin yüksek olması ve buna bağılı olarak da olumsuz otomatik düşüncelerinin düşük olması beklenmelidir.

Araştırma bulgularımıza göre bekar engelli bireylerin şaşkınlık ve kaçmaya yönelik düşünceleri, bekar bireylerde evli olanlara göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Fakat kendine yönelik olumsuz düşünceler, kişisel uyumsuzluğa yönelik düşünceler, yalnızlığa yönelik olumsuz düşünceler, ümitsizliğe yönelik olumsuz düşünceler ve bir bütün olarak otomatik düşüncelerin engelli bireyin medeni durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bu noktada evliliğin bağlayıcı rolünün kaçmaya yönelik düşünceleri engellemede etkin rol oynadığı düşünülmektedir. Aysan ve Bozkurt (2004) tarafından yapılan araştırmada da benzer şekilde bekar katılımcıların olumsuz otomatik düşüncelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Öğrenim durumu açısından yaptığımız değerlendirmelerde, hem toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algının hem de olumsuz otomatik düşüncelerin lise ve altı ile üniversite ve üzeri eğitim düzeyleri arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan engelli bireylerde toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algı daha yüksek iken, olumsuz otomatik düşünceler daha düşüktür. Eğitim seviyesine bağılı olarak toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık düzeyinin artmasının cinsiyet rollerine ilişkin duyarlılığı artırdığı düşünülmektedir. Bununla birlikte eğitim seviyesindeki artışa paralel olarak olumsuz otomatik düşüncelerdeki azalma, eğitilmiş engelli bireylerin kendilerine ve hayata ilişkin düşüncelerinin daha olumlu olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Erzeybek (2015) araştırmasında anne ve babaların eğitim düzeyinin artmasına bağılı olarak toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının da yükseldiğini bulmuştur. Bununla birlikte Kapıcı (2010) araştırmasında da olumsuz otomatik düşüncelere ilişkin tüm faktörlerin lise eğitimine sahip kişilerde, üniversite eğitimine sahip olanlardan anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Engelli bireylerin eğitim düzeyleri ile birlikte anne ve babaların eğitim düzeyleri de değerlendirilmiştir. Buna göre hem anne hem de baba eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan kişilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algıları lise ve altı eğitim düzeyindeki kişilerden daha yüksek bulunurken; olumsuz otomatik düşünceleri daha düşük bulunmuştur.

Ailenin ekonomik durumu açısından yapılan değerlendirmede orta ve üst gelir düzeyindeki engelli bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Altuntaş ve Altunova (2015) tarafından yapılan

araştırmada da araştırma bulgumuza paralel şekilde geliri yüksek olan kişilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ekonomik durum açısından yaptığımız diğer değerlendirmede, olumsuz otomatik düşüncelerin de gelir düzeyine göre farklılaştığı görülmüştür. Buna göre gelir düzeyi düşük olan kişilerin olumsuz otomatik düşüncelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun gelir düzeyi ile birlikte artan yaşam kalitesinin olumsuz otomatik düşünceleri engellemesinin etkili olduğu savunulabilir. Çakar (2014) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmamızın bir diğer bulgusuna göre engeli sonradan olan bireylerin kadın, erkek ve evlilikte cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, engeli doğuştan olan bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte tüm vücut engel kayıp oranı yüksek olan bireylerde toplumsal cinsiyet rollerinin düşük olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, engelin doğuştan ya da sonradan olmasına göre olumsuz otomatik düşüncelerin değişmediği belirlenmiştir. Ancak, tüm vücut engel kayıp oranına göre olumsuz otomatik düşüncelerin farklılaştığı görülmüştür. Buna göre tüm vücut engel kayıp oranı %80 ve üzerinde olan kişilerin olumsuz otomatik düşünceleri daha yüksektir. Engellilik oranının artmasına bağlı olarak bireyin gündelik işlerini yerine getirmekte zorlanmasının artması, toplum tarafından kabul düzeyinin azaldığını düşünmesi ve öz yeterlilik algısının düşmesine bağlı olarak bu kişilerin hayata karşı ümitsizliğe sürüklenmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Araştırmada genel olarak engelli bireylerin algıladığı geleneksel cinsiyet rollerinin olumsuz otomatik düşünceleri artırdığı, kadın ve erkek cinsiyet rollerinin ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksellikten uzaklaştırılması ve kadın-erkek rollerinin daha modern bir çizgiye oturtulması için çalışmalar yapılması önerilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile birlikte diğer kamu kurum ve kuruluşlarının cinsiyet rolleri üzerinde toplum bilincini artırmak üzere çalışmalar yapması önerilmektedir.

Engelli bireylerin olumsuz otomatik düşüncelerden uzaklaştırılması için engellilerin de toplumun bir parçası olduğunu, diğer bireyler gibi gündelik hayattaki tüm fiziksel ve psikolojik durumlar karşısında kendi çözümlerini üretebileceklerini vurgulamak

Simge Kılıç

gerekmektedir. Bu doğrultuda engelliler başta olmak üzere toplumun bilinçlendirilmesi önem teşkil etmektedir. Kamu spotu gibi uygulamaların yapılması ya da engellilerin de içerisinde yer aldığı çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi düşünülebilir.

Özel teknikler (bilişsel davranışçı metot, drama, role-play...) kullanılarak uygulanacak engelli birey ve gruplara yönelik psiko-sosyal destek çalışmaları ile cinsiyet rollerine ve kendilerine yönelik olumsuz tutumların değiştirilmesine yönelik fırsatlar oluşturulması sağlanması düşünülebilir.

Engellilerin yaşamlarını oluşturan konularda esaslı değişikliklerin ancak engellilerin "kendilerinden" başlayarak değişebileceği göz önünde bulundurularak bilinç yükseltmenin kullanılabilecek önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Bireylerin geçmişten gelen toplumsal ve bireysel deneyimleri, kişisel düzeyde baskının varlığını fark etmesi, toplumsal sistemde kendisini kurban, mağdur, ezilen vb. gibi görmesine neden olur. Bu noktada yenilgiyi kabul etmekten ziyade, bu eşitsizlik için sorgulama yapmaya başlaması ilk aşama olmalıdır. İlk aşamayı başlatmak adına engelli sivil toplum kuruluşlarına bilinç yükseltmeye yönelik toplantılar yapılması önerilmektedir. Bu da engellilerin biraraya gelmesiyle mümkündür.

Araştırmaya İstanbul'da ikamet eden 50 erkek ve 50 kadın olmak üzere 100 engelli birey dahil edilmiştir. Araştırma örnekleminin kısıtlılığı dikkate alınarak bundan sonraki çalışmalarda farklı bölgelerden derlenmiş daha büyük örneklemeler ile çalışılması önerilmektedir.

Araştırmada engelli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi araştırılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte yalnızlık, öz yeterlilik, öfke, depresyon ya da anksiyete gibi diğer değişkenlerin etkisi de araştırılabilir. Bununla birlikte sonraki araştırmalarda engelli bireyler ile engelli olmayan bireyler arasında karşılaştırmalar yapılabilir.

Araştırmacının da ortopedik engelli olması bireylerin cevaplarında olumlu-olumsuz etki yaratmış olabilir. Bir sonraki araştırmalarda araştırmacının fiziksel durumundan kaynaklı bir farklılık olup olmadığı da araştırmaya katılabilir.

KAYNAKLAR

- Altuntaş, O. (2015). Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Turkish Studies*, 10 (6), 83-100.
- Arkar H, Sarı Ö, Fidaner H. (2004). Relationships between quality of life, perceived social support, social network and loneliness in a Turkish sample. *Yeni Symposium*. 42 (1), 20-27.
- Arsoy, N. (2011). *Türk Masallarında Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye.
- Avery, A. W. (1982). Escaping loneliness in adolescence: The case for androgyny. *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 451-459.
- Aylaz, R., Güneş, G., Uzun, Ö., & Ünal, S. (2014). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rolüne yönelik görüşleri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 23 (5), 183-189.
- Aysan, F., & Bozkurt, N. (2004). Okul psikolojik danışmanlarının yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ile olumsuz otomatik düşünceleri: İzmir ili örnekleme. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9.
- Baucom, D.H., & Danker-Brown, P.S. (1979). Influence of sex-roles on the development of learned helplessness. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47, 928-936.
- Bayoğlu, F. (2010). Simone de Beauvoir: Öteki Olarak Kadın, *Kaygı Dergisi*, 15 (1), 71-78.
- Beck AT, Ward CH, Mendelson M, Mock J, Erbaugh J. (1961). An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry*, 4, 561-71.
- Beck, A T. (1991). *Cognitive Therapy and Emotional Disorders*. Londra: Penguin Psychology.
- Berg, J. H., & Peplau, L. A. (1982). Loneliness: The relationship of self-disclosure and androgyny. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8, 624-630.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (2), 155-162.

- Bitner, A. K., Edwards, L., & George, M. (2010). Coping strategies to manage stress related to vision loss and fluctuations in retinitis pigmentosa. *Optometry*, 81, 461-468.
- Braddock, D.L. & Parish, S.L. (2011). Sakatlığın kurumsal tarihi. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Ed.). Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak içinde (s. 101-186).
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Burr, V. (1999). *Gender and social psychology*. Newyork: Routlodge.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri (21. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cobb, R.A., Walsh, C.E. & Priest, J.B. (2009). The cognitive-active gender role identification continuum. *Journal of Feminist Family Therapy*, 21 (2), 77-97.
- Corey, Gerald. (2008). *Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları*. çev. Tuncay Ergene. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Çakar, F. S. (2014). Otomatik düşüncelerin umutsuzluk üzerindeki etkisinin incelenmesi: Benlik saygısının aracılık rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14 (5), 1-16.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. 2. bs. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Echeburúa, E., Corral, P. & Fernández-Montalvo, J. (2000). Escala de Inadaptación (EI): Propiedades psicométricas en contextos clínicos. *Análisis y Modificación de Conducta*, 26, 327-340.
- Eagly, A.H., Diekman, A.B., Johannesen-Schmidt, M.C. & Koenig, A.M. (2004). Gender gaps in sociopolitical attitudes: A social psychological analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87 (6), 796-816.
- Erdwins, C., Small, A., & Gross, R. (1980). The relationship of sex role to self-concept. *Journal of Clinical Psychology*, 36 (1), 111-115.
- Eripek, S. (Ed.) (1998). *Özel Eğitim*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Erzeybek, B. (2015). Anne babaların çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri toplumsal cinsiyet rolleri tutumları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gander, M J & Gardiner, H. W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Ankara: İmgeKitabevi.
- Horowitz A, Reinhardt JP, Boerner K, Travis LA. (2003). The influence of health, social support quality and rehabilitation on depression among disabled elders. *Aging ve Mental Health*, 7 (5), 342–350.
- Hughes, B. & Paterson, K. (2011). Sakatlık sosyal modeli ve kaybolan beden: bir yeti yitimi sosyolojisine doğru. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk (Ed.). Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak içinde (s. 63-80).
- Jangra, D., Ganesh, A., & Thackray, R. (2007). Psychosocial adjustment to visual loss in patient with retinitis pigmentosa. *Ophthalmic Genetics*, 28, 25-30.
- Johnson, H. D., McNair, R., Vojick, A., Congdon, D., Monacelli, J., & Lamont, J. (2006). Categorical and continuous measurement of sex-role orientation: differences in associations with young adults' reports of well-being. *Social Behavior ve Personality: An International Journal*, 34, 59-75.
- Jones, D. C., Bloys, N., & Wood, M. (1990). Sex roles and friendship patterns. *Sex Roles*, 23, 133-145.
- Kapıcı, L. (2010). *Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Yaratıcılık ile Öğrenilmiş Çaresizlik Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu, Ankara.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Lurye, L. E., Zosuls, K. M., & Ruble, D. N. (2008). Gender identity and adjustment: Understanding the impact of individual and normative differences in sex typing. *New Directions For Child And Adolescent Development*, (120), 31-46.
- Maag, J. W., & Behrens, J. T. (1989). Depression and cognitive self-statements of learning disabled and seriously emotionally disturbed adolescents. *The Journal of Special Education*, 23 (1), 17-27.

- Mitchell, J. T., Benson, J. W., Knouse, L. E., Kimbrel, N. A., & Anastopoulos, A. D. (2013). Are negative automatic thoughts associated with ADHD in adulthood?. *Cognitive Therapy and Research*, 37 (4), 851-859.
- Nobre, P. J., & Pinto-Gouveia, J. (2008). Cognitions, emotions, and sexual response: Analysis of the relationship among automatic thoughts, emotional responses, and sexual arousal. *Archives of Sexual Behavior*, 37 (4), 652-661.
- Nosek, A M & Hughes, R B (2003). Psychosocial Issues of Women with Physical Disabilities: The Continuing Gender Debate. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 46 (4), 224-233.
- O'Connor, L. E., Berry, J. W., Weiss, J. & Gilbert, P. (2002). Guilt, fear, submission, and empathy in depression. *Journal of Affective Disorders*, 71, 19-27
- Özen, Y., & Gül, A. (2007). Sosyal Ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu/Population-Sampling Issue On Social And Educational Research Studies. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15).
- Segui, J. D., Ortiz, M. & De Diego, Y. (2008). Factores asociados al estrés del cuidador primario de niños con autismo: sobrecarga, psicopatología y estado de salud. *Anales de Psicología*, 24 (001), 100-105.
- Sharpe, M. J., & Heppner, P. P. (1991). Gender role, gender-role conflict, and psychological well-being in men. *Journal of Counseling Psychology*, 38 (3), 323-330.
- Şahin, N H & Şahin, N (1992). Reliability and validity of the turkish version of the automatic thoughts questionnaire. *Journal of Clinical Psychology*, 48 (3), 334-340.
- Türkçapar, H. (2009b). Klinik Uygulamada Bilişsel Davranışçı Terapi: Depresyon. Ankara: Hekimler yayın Birliği.
- Whiteneck, G., Meade, M. A., Dijkers, M., Tate, D. G., Bushnik, T., & Forchheimer, M. B. (2004). Environmental factors and their role in participation and life satisfaction after spinal cord injury¹. *Archives of Physical Medicine And Rehabilitation*, 85 (11), 1793-1803.

- Wilgosh, L. (1984). Learned Helplessness in Normally Achieving and Learning Disabled Girls. *Mental Retardation and Learning Disability Bulletin*, 12 (2), 64-70.
- Wittenberg, M. T. (1987). *Emotional and social loneliness: An examination of social skills, attributions, sex role, and object relational perspectives*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Rochester, Rochester/ABD.
- Wolter, I. B., & Hannover, B. (2016). Gender role self-concept at school start and its impact on academic self-concept and performance in mathematics and reading. *European Journal of Developmental Psychology*, 13 (6), 681-703.
- Yıldız, M. (2017). Ergenlerde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Sosyal Becerilere Etkisi. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 3 (1), 45-55.
- Yang, J (2008). Relationship Between Gender Traits and Loneliness: The Role of Self-Esteem. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Brandeis University, Waltham/ABD.
- Yumuşak, Ş. (2004). Görme Ve Ortopedik Engelli Ergenlerin Özsaygı Düzeyleri İle Kendilerine Yönelik Toplumsal Tutumları Algılamalarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Zeyneloğlu, S. & Terzioğlu, F. (2011). Development and psychometric properties gender roles attitude scale. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40 (40), 409-420.

EXTENDED ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN NEGATIVE AUTOMATIC THOUGHTS AND GENDER ROLES IN ORTHOPEDICALLY HANDICAPPED INDIVIDUALS

Automatic thoughts and social gender role perceptions of orthopedically handicapped individuals were researched in this study. It was aimed to determine the effects of social gender role perceptions on automatic thoughts. Besides, it was aimed to reveal differences in social gender role perception and automatic thoughts regarding sociodemographic factors.

Research was executed with data from 50 male, 50 female orthopedically handicapped individuals living in İstanbul. The research data was gathered by means of Sociodemographic Data Form, Social Gender Roles Scale and Automatic Thoughts Scale. Correlation, regression and parametric difference tests were used as statistical analysis techniques.

Research findings demonstrated that traditional gender as a social gender role have a positive effect on automatic self-thoughts as it increases thoughts on loneliness. Woman and man gender roles on the other side, decreases thoughts on loneliness, helplessness, confusion and escape and, personal maladjustments. Automatic thoughts in general were found to be differing according to age. Automatic thoughts and social gender roles differ according to parents' educational level, family income level, congenital disability and loss rate of physical disability.

According to the results of the survey, it was found that investigate the negative automatic thoughts and meaningful relationship between gender roles in orthopedically handicapped individuals.